

СВІТОГЛЯДНІ ПАРАМЕТРИ ФОРМУВАННЯ ЛЮДИНИ У ФІЛОСОФІЇ В.І.ШИНКАРУКА

У статті розглянуто філософські погляди основоположника Київської школи філософії В. І. Шинкарука, а саме: аналіз світоглядних основ формування людини. Обґрунтовано світогляд як форму суспільної самосвідомості людини, визначено історичні типи та категорії світогляду.

Сьогодні існує комплекс причин та обставин, що стимулюють широку суспільну увагу до проблем світогляду, засвідчують необхідність їх ґрунтовного вивчення та осмислення. Значний науковий та практичний інтерес викликають питання про сутність світогляду, його соціальні функції, роль у розвитку духовного світу та практичного життя особистості.

Починаючи з 60-х років ХХ ст. світоглядна проблематика перебуває у центрі уваги київських філософів. Вагомих результатів у розробці проблеми методологічної функції світогляду та світоглядних аспектів філософії досягли Інститут філософії АН УРСР та філософські кафедри Київського університету ім. Т. Г. Шевченка. Таким чином, виник потужний творчий напрям, що продовжує розвиватися нині – Київська філософська (світоглядно-антропологічна) школа. Власне, її засновником став видатний український та російський філософ П. В. Копнін. Вчений обґрунтував нове, відмінне від Сталінського догматизму, розуміння філософії як світоглядного знання. Після від'їзду П. В. Копніна до Москви (1968р.) очолив знану філософську школу В. І. Шинкарук – доктор філософських наук, згодом академік АН УРСР.

В. І. Шинкарук започаткував новий етап української філософії, розробив програму її світоглядно-антропологічної переорієнтації.

Ґрунтовні дослідження світоглядного змісту діалектики та категоріальної структури світогляду дали можливість В. І. Шинкаруку „центрувати” всю багатовимірність предмету філософії на проблемі людини, її сутнісних силах та здібностях, духовному світі особистості, поклали початок дослідженню філософії як форми духовно-практичної самореалізації людини в світі її життєдіяльності. У своїх наукових працях та численних обґрунтуваннях В. І. Шинкарук окреслив і аргументував якісно нову концепцію розуміння філософії в тогочасний період панування філософії діалектичного матеріалізму. У час аналізу виключно фундаментальних філософських проблем (проблем діалектики, форм існування матерії тощо) вчений скеровує свої дослідження на осмислення людської екзистенції, теоретико-пізнавальних параметрів розуміння людини, світогляду як способу її самовизначення.

Вже у першому випуску „Філософської думки” у своїй статті „Марксистська філософія і світогляд” В. І. Шинкарук висунув, як нагальне завдання філософських досліджень, з’ясування категоріальної сутності **світогляду** [9, 9]. У своїх виступах та наукових роботах вчений постійно наголошував на важливості світогляду у формуванні людини, зокрема її соціальної орієнтації, духовної культури, ідеалів та образу життя.

Метою даної статті є аналіз світоглядних основ формування людини у контексті філософських поглядів видатного українського філософа В. І. Шинкарука.

Стаavimo завдання з’ясувати, як вчений визначає специфіку та якісну сутність філософсько-світоглядних основ формування людини, у чому вбачає світоглядні горизонти особистості.

Розпочати доцільно з обґрунтування нового погляду В. І. Шинкарука на дві базові дефініції – філософію і світогляд. Традиційна марксистська позиція полягала у фактичному ототожненні філософії та світогляду. Однак, резюмуючи підсумки досліджень, проведених фахівцями Інституту філософії АН УРСР у 60-80 рр. минулого століття, київський філософ констатував: „...традиційне ототожнення філософії зі світоглядом та структури філософського знання зі структурою світоглядної свідомості є суттєвим спрощенням суті справи. Таке спрощення, по-перше, виключає з поля зору світогляд як особливу реальність та спеціальний предмет теоретичного аналізу поруч з філософією; по-друге, воно поглиблює розуміння завдань світоглядного виховання та формування людини, яке ототожнювалося з вивченням філософії” [7, 140].

В. І. Шинкарук трактує філософію як нетотожне світогляду поняття, оскільки вона не „практично-духовне”, а теоретичне освоєння світу. У цьому плані філософія – не сам світогляд, а форма його теоретичного розвитку і вираження. Однак, вирішуючи своїми, теоретичними, засобами світоглядну проблематику і тим самим надаючи суспільній свідомості теоретично розроблене світоглядне знання, філософія сама суспільно функціонує як система світоглядного знання, виконує функцію теоретично розробленого світогляду [12, 72].

Таким чином, філософія співвідноситься зі світоглядом так, що в рамках світогляду розглядається і досліджується відношення „людина – світ”, а в рамках філософії – відношення „мислення – буття”, і поняття трансформуються через історичні типи світогляду: міфологію, релігію, філософію.

Дослідження еволюції формування певного поняття виводить його сучасне визначення на якісно новий рівень, дозволяє більш глибоко виокремити сутнісні риси.

У різні історичні епохи формувалися головні світоглядні структурні системи: космоцентрична (спрямована на пошуки єдиної сутності світобудови); геоцентрична (панування віри в надприродні сили); антропоцентрична (людина усвідомлює себе центром Всесвіту, розкриваються можливості розвитку особистості).

Історичні типи світогляду вказують на його соціально-історичну структуру. В. І. Шинкарук у своїй роботі „Марксистсько-ленінська філософія і світогляд” визначає та ґрунтовно аналізує три основні історичні типи світогляду, а саме:

1. Міфологічний – історично перший тип світогляду. Формувався в умовах, коли людина, практично виділивши себе з природи, ще не дійшла до усвідомлення своєї протилежності природі, ототожнювала спосіб дії природних сил із способом власної життєдіяльності, уособлювала явища природи. Теоретично не виокремлюючи себе з природи, людина не розмежовувала суспільне та природне. Тому в міфологічному світогляді взаємозв'язки між природними явищами в їх відношенні до людини відображались безпосередньо через суспільні, родоплемінні відносини. Формою цього відображення і був міф. У міфологічному світогляді людина усвідомлювала свою спільність з іншими людьми в межах свого роду і племені, тому міфологічний світогляд є формою суспільної самосвідомості людини на рівні родоплемінної свідомості. Характерна особливість – нерозчленованість індивідуальної та колективної самосвідомості. Міфологічному світоглядові відповідав своєрідний спосіб світосприйняття: явища природи сприймалися в уособленому вигляді, сигналізували про „добрі” чи „злі” сили. Сприйняття ототожнювало речі і явища не за їх природою, а за їх значенням у життєвих ситуаціях первісного виробничого колективу, мало ситуативно-оціночний характер.

2. Релігійний. Процес руйнування родоплемінних відносин, заміна їх класовими призвели до глибоких зрушень у суспільній свідомості: відбулось остаточне виділення людини з природи – вже не лише практичне, а й „теоретичне”, в самосвідомості, виникло поняття про природну закономірність і, отже, про власне природне і власне людське („розперсоніфікація” природи і „натуралізація” людини); з'явилась індивідуальна і класова самосвідомість; оскільки монополізація суспільного багатства в руках панівних класів була разом з тим монополізацією в їх руках сфер культурного прогресу: науки, мистецтва, філософії і т.д., то виникненням протилежних класів виникла не лише протилежність світоглядів, а й засобів їх формування: одних для масової свідомості, інших – для „освіченої” еліти. У масовій свідомості домінуючою формою світогляду стала релігія, що виділилась в самостійну форму суспільної свідомості й відбила соціальне поневолення трудящих мас, їх самовідчуження в праці і в класових антагоністичних суспільних відносинах.

Визначальні елементи релігійного світогляду: віра в надприродне, протиставлення природному (природним явищам, природному ходу подій і т.д.) надприродного (сил, які не підпорядковуються природній закономірності, а за своєю доброю чи злою волею змінюють хід подій, визначають долю людини і т.ін.); віра у всемогутнього бога-творця, упорядника світу, від волі якого залежить доля людей та всього існуючого; уявлення про особисте безсмертя (безсмертя душі) і віра в „спасіння” від злигоднів земного життя в „небесному царстві”. Тому для поневолених мас релігія стала духовною втіхою, виправданням їх страждань, надала цим стражданням видимий сенс. Цим вона трималась протягом тисячоліть, обслуговуючи інтереси експлуаторських класів.

3. Науковий. У даному типі світогляду явища об'єктивної дійсності – природи і суспільного життя – оцінюються згідно з даними наукового пізнання. Наука з самого початку свого виникнення відображала речі і явища в їх об'єктивній незалежності від суб'єктивної діяльності людини, її ідеалом є побудова такої моделі об'єкта, з якої було б виключене все, що йде від суб'єкта, від способів його сприйняття, – адекватне зображення об'єкта, яким він є „сам по собі”. Через науку здійснювалась „розперсоніфікація” природи, зведення „надприродного” до „природного” [див. 9].

За В. І. Шинкаруком, **світогляд** є формою суспільної самосвідомості людини, через яку вона сприймає, осмислює та оцінює навколишню дійсність як світ свого буття й діяльності, визначає і сприймає своє місце й призначення в ньому. У світогляд входять узагальнені уявлення про світ та саму людину, про спрямованість ходу подій у світі, про смисл людського життя, історичну долю людства тощо, а також система переконань, принципів та ідеалів. Важливо, що усі складові елементи світогляду опосередковуються особистим досвідом суб'єкта, здобуваючи завдяки цьому певне емоційне забарвлення і перетворюючись на певну персональну установку, що регулює практичну і пізнавальну діяльність людини, виражає її життєву позицію. Формуючись разом із людською свідомістю на основі матеріальної практики, світогляд духовно реалізує потреби та цілі практичного перетворення світу, виступаючи як його духовно-практичне освоєння, в якому подолання „чужості” світу реалізується створенням образів його іншого, належного і бажаного стану відповідно до ідеалів істини, добра і краси. Проте потреби матеріальної перетворюючої діяльності відображаються у світогляді не безпосередньо, а через систему історично даних суспільних відносин, що надають цим потребам конкретно-історичного характеру.

Світогляд формується внаслідок практичного освоєння духовної культури суспільства (науки, літератури, мистецтва), пануючих у ньому політичних, моральних, естетичних, правових, релігійних (або атеїстичних), філософських та інших поглядів, а також духовних почуттів – моральних,

естетичних тощо, на які спираються віра й переконаність у реальності відповідних моральних, естетичних і пізнавальних ідеалів, надія на їхнє здійснення. Формою теоретичного розв'язання світоглядних проблем, теоретичного розвитку світогляду за В. І. Шинкаруком є філософія [5, 608].

Формування світогляду особистості (людини, що виступає суб'єктом суспільних відносин, носієм свідомості та системи суспільно значущих якостей, детермінованих конкретно-історичними умовами життя суспільства) є вищим рівнем її соціалізації: людина пізнає, переживає і практично реалізує протягом життєвого шляху пізнане і пережите на основі послідовних принципів світовідношення, переконань, цінностей та ідеалів. Особистість є відносно пізнім продуктом суспільно-історичного розвитку людства, а також онтогенетичного розвитку людини, адже людським індивідом народжуються, а особистістю стають. Зауважимо, що особистість завжди „задана” суспільством, в якому живе, проте в межах цієї „заданості” можливі різноманітні форми реалізації її поведінки. У кожний момент свого життя особистість є суб'єктом вибору певної орієнтації, тих чи інших цілей, життєвих планів і рішень, шляхів та засобів їх реалізації.

Отже, саме світогляд виступає своєрідною духовною призмою, що визначає життєву позицію особистості, окреслює горизонт світобачення, надає соціального змісту життєвим цілям людини, формує емоційно забарвлену установку світовідношення.

Вчений стверджував, що для виокремлення компонентів світогляду, слід розкрити його специфіку як особливої форми свідомості. Дана специфіка виражається у двох світоглядних функціях: по-перше, в тому, що світогляд є формою суспільної самосвідомості людини, і, по-друге, в тому, що він є способом духовно-практичного освоєння світу [12, 67].

Своєрідність світогляду як форми суспільної свідомості людини полягає в тому, що, засвоюючись індивідами та проходячи через їх життєві цілі й інтереси, він виступає засобом визначення їх власної „позиції” не лише теоретичної, а й практичної – як засіб визначення способу участі у подіях. Відповідно до сформованого світогляду кожен з нас формує установки на оцінювання оточуючої дійсності, обирає ті чи інші цілі та засоби своєї життєдіяльності. Світ „відкривається” людині через її світогляд, і те, яким він їй „відкривається” залежить від міри розвитку та цільності світогляду. У даному контексті світогляд є способом „освоєння” світу, не лише його розумінням, а й засобом, і разом з тим – результатом світоперетворення.

В. І. Шинкарук вважав визначальними для людського світовідношення та світоперетворення такі світоглядні категорії як духовні почуття, чільне місце серед яких посідають такі „трансцендентні почуття”, як віра, надія, любов.

Послідовно і невтомно акцентував увагу вчений на даній християнській тріаді, що, зауважимо, було чималим ризиком у середовищі войовничо-державного атеїзму. Саме це дало змогу згодом сформулювати

фундаментальну тезу про „ідеально-реальну” природу світобуття, позаяк „світ, даний нам нашим світорозумінням, нашою вірою, надією і любов'ю” [див. 6]. Дані світоглядні категорії В. І. Шинкарук трактує наступним чином:

• **Віра** – форма і спосіб сприйняття соціальної інформації, норм, цінностей та ідеалів суспільного життя, коли вони, не будучи даними власним практичним чи пізнавальним досвідом, приймаються як очевидні факти чи характеристики об'єктивної дійсності, суцього й належного; засіб освоєння досвіду попередніх поколінь, сприйняття сподівань, очікувань та надій щодо майбутнього; одна з категорій світогляду [5, 81-82].

Слід відмітити, що людська свідомість з самого початку була суспільною свідомістю й освоювалась індивідами в процесі виховання і навчання, формування їх як членів суспільства. Однією зі здатностей такого освоєння індивідами суспільно даної свідомості і є віра.

• **Надія** – одна з форм сприйняття майбутнього в духовному житті людини, де бажане, потрібне чи необхідне бачиться й очікується як реальність, що повинна здійснитися. На відміну від мрії, в надії майбутнє сприймається не тільки як можливе, а й як належне та необхідне. У надії відображаються життєві інтереси, потреби й сподівання особи і суспільства, а також суспільних класів і соціальних груп. Тому зміст надії завжди конкретно-історичний. У науковому світогляді надія і віра базуються на знаннях, практичних переконаннях, науковому передбаченні майбутнього перебігу подій, на революційному перетворенні дійсності як засобу визволення від соціального гноблення [5, 404].

• **Любов**, за В. І. Шинкаруком, постає як глибинна основа духовності, а відтак і всього духовного життя, як те, що підносить людину над усіма марнотами сьогодення до вищих, священних поривань. Філософ стверджує, що саме любов постає як передумова душевного багатства й душевної щедрості людини. (Тут В. І. Шинкарук посилається на Л. Феєрбаха, який надавав любові першорядного значення як присутній силі людини, а також на нашого праантрополога Г. Сковороду з притаманним йому кордоцентризмом та на вітчизняних послідовників філософа XVIII ст.). Однак зауважимо, що вчений наполягав на необхідності поєднання раціонального начала, розуму („голови”) – та начала почуттєвого, передусім любові („серця”).

Отже, знаний київський філософ обґрунтував віру, надію, мрію, духовні почуття (а позитивним виявом їх усіх є любов у найширшому значенні цього слова) – як винятково важливі категорії духовного життя людини та суспільства і, отже, духовної культури. Без них немає світогляду.

За рівнями своєї організації світогляд може бути поділений наступним чином:

• **світовідчуття** – фіксація однієї ознаки предмету через світосприйняття, тобто створення цілісного образу предмету на основі досвіду (індивідуального, сімейного, групового, етнічного, класового, суспільного і

загальнолюдського); світ і ставлення до нього відтворюється тут у чуттєво-емоційній формі: оптимістичній, песимістичній, нейтральній);

• **світосприйняття** – знання й просторово-часові уявлення про світ, які, синтезуючись, дають у результаті цілісний образ світу; формується на основі цінностей (щастя, любові, істини, краси, добра, свободи, справедливості тощо);

• **світоуявлення** – створюється образ предмету, що в даний момент не діє на відчуття;

• **світорозуміння** – осягнення дійсності мисленням як узагальнюючим опосередкованим відтворенням дійсності, що формується на основі знання, здійснюється за допомогою таких мисленевих форм як поняття, судження, умовивід [див. 2, 4].

Одночасно такі категорії світогляду як світосприйняття, світоуявлення, світорозуміння формують наступну важливу категорію світогляду – **світовідношення**. Остання категорія відображає загальний зміст об'єктивних зв'язків людини зі світом, різноманітних форм відношень до світу, фіксує сутнісну єдність, взаємо опосередкованість процесів освоєння й перетворення світу об'єктивної дійсності та формування світу людини, що включає все багатство особистісних світів [5, 607]. Важливо, що світовідношення є способом самовизначення, саморозвитку та самосвідомості людини, що характеризує її діалектичну єдність із зовнішнім світом на основі суспільно-історичної практики.

Світовідношення, в свою чергу, формується на широкій базі наступної групи світоглядних категорій: переконаннях, нормах, цінностях та ідеалах особистості.

• **Переконання** – інтелектуально-емоційне відношення суб'єкта до будь-якого знання як до істинного (або неістинного) через єдність доведення та віри. Переконання становить відношення людини до знання, як до істини. Доведення, (обґрунтування істинності знання за допомогою інших знань) та віра (як почуття) в істинності знання можуть узгоджуватись між собою, тією чи іншою мірою суперечити одне одному, перетворюватись одне в одне.

• **Норма** (від лат. norma – правило, взірєць) – в широкому розумінні обмеження, якому підпорядковано певний процес чи його результати; суспільно-історично визначена міра, спосіб задоволення потреби, реалізація тієї чи іншої ситуації. Поняття „норма” поширене в багатьох науках. За об'єктом нормування розрізняють норму в межах органічного і неорганічного світу, соціальні норми. Зміст кожної норми визначається у межах даної конкретно-історичної практики.

• **Цінність** – соціально-філософська категорія, що позначає позитивне чи негативне значення явищ природи, продуктів суспільного виробництва, форм суспільної організації, історичних подій, моральних учинків, духовних витворів (носіїв цінності) для людства, окремого суспільства, народу, класу, соціальної групи чи особи (адресатів цінності) на конкретному етапі історичного розвитку. Поняття „цінність” відображає один з найсуттєвіших моментів

практичної взаємодії людини з навколишнім середовищем та іншими людьми: спрямованість зрушення, що відбувається в життєвому стані та розвитку конкретного адресата цінності під впливом відповідного носія цінності.

• **Ідеал** – уявлення про найвищу досконалість, котра, як взірєць, норма і найвища мета визначає певний спосіб дії і характер людини чи суспільного класу. Ідеал вірно чи ілюзорно відображає корінні суспільні, насамперед класові, інтереси. Залежно від сфер людської життєдіяльності формуються суспільні, політичні, етичні, естетичні, гносеологічні та інші ідеали, які входять у склад світогляду людини, виражають активно-творче відношення людини до дійсності й відіграють роль кінцевих цільових орієнтирів [див. 5].

Створюються суб'єктивні образи об'єктивного світу, одержується, зберігається і перероблюється інформація, виробляється програма діяльності особистості завдяки властивості високоорганізованої матерії, тобто людського мозку – свідомості. Свідомість – спосіб відношення особистості до світу через суспільно вироблену систему знань. А у систему знань включаються усі вище зазначені нами категорії світогляду.

На думку В. І. Шинкарука, світогляд як інтегративна та ціленаправлена форма суспільної свідомості стає набутком індивідуальної свідомості, „переливаючись” у неї і певним чином трансформуючись. Визначальними тут є наступні чинники:

а) оволодіння індивідом світоглядним знанням;

б) формування на основі світоглядного знання переконань;

в) трансформація переконань в активну життєву позицію, у реальну практичну діяльність особистості, що керується світоглядними ідеями [14, 199].

Отже, світогляд є своєрідним синтезом знання, свідомості та цілепокладання. Світоглядні установки, що формуються у ході виховання та суспільного становлення особистості, відіграють керуючу та організаційну роль у всіх сферах життєдіяльності: визначають соціальну орієнтацію людини, розвиток її духовної культури, зміст та перспективи життєвих цілей. Ступенем науковості та прогресивності світогляду визначається зміст, ступінь прогресивності та реалістичності ідеалів, що виробляються суспільством.

Для кожного з нас чи не найважливішою є проблема життєвої орієнтації, постійного вибору. Розібратися у потоці різномірної інформації можна лише керуючись чіткими світоглядними орієнтирами. Світогляд визначає зміст усіх сутнісних сил людини, цілеспрямовує її діяльність, дає змогу визначити своє місце в світі, свою долю і призначення.

Література

1. Всемирная энциклопедия: Философия / Главн. науч. ред. и сост. А. А. Грибанов. – М.: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2001. – 1312 с.

2. Саух П. Ю. Філософія: навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
3. Табачковський В. Г. У пошуках невтраченого часу. Нариси про творчу спадщину українських філософів-шістдесятників. – К., 2002. – 298 с.
4. Філософський енциклопедичний словник / Голова ред. колегії В. І. Шинкарук. – К., 2002.
5. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. – К., 1986. – 794 с.
6. Шинкарук В. Віра, Надія, Любов // Віче. – 1994. – № 3 (24). – С. 145–150.
7. Шинкарук В., Иванов В. Природа и функции мировоззренческого сознания // Общественные науки. – 1982. – №2. – С. 139-151.
8. Шинкарук В. І. Категоріальна структура наукового світогляду // Філософська думка. – 1980. – №2. – С. 16-25.
9. Шинкарук В. І. Марксистська філософія і світогляд // Філософська думка. – 1969. – №1. – С. 9-20.
10. Шинкарук В. І. Мировоззрение, наука и философия // Философские науки. – 1978. – №1. – С.98-101.
11. Шинкарук В. І. Світогляд і духовна культура: (Питання історичного генезису) // Філософська думка. – №2. – С. 27-37.
12. Шинкарук В. Философия и мировоззрение // Общественные науки. – 1979. – №5. – С.61-74.
13. Шинкарук В. І. „Хрущовська відлига” і нові тенденції в дослідженнях Інституту філософії АН України в 1960-х роках // Філософська думка. – 1998. – № 4-6. – С. 5-22.
14. Шинкарук В. И., Яценко А.И. Гуманизм диалектико-материалистического мировоззрения. – К.: Политиздат Украины, 1984. – 255 с.

А. Ю.Верменко

ВЧЕННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ ФІЛОСОФІЇ АНТИЧНОСТІ, ВІДРОДЖЕННЯ ТА НОВОГО ЧАСУ ПРО МОТИВИ ЛЮДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК МОЖЛИВА ОСНОВА ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ СВІТОГЛЯДНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ

У статті розглянуті можливості застосування створених представниками філософії античності, Відродження та Нового часу концепцій взаємодії базово-родових і вторинно-індивідуальних людських потреб для переосмислення світоглядних проблем сучасності.

Загальновідомо, що розробка достатньо реалістичної та ефективної світоглядно-філософської концепції структури, змісту, шляхів формування й активного виявлення мотивів людської активності, зокрема різних груп індивідуальних та соціальних потреб, є одним з головних напрямків пошуку теоретичного осмислення причин виникнення та шляхів подолання духовної кризи сучасного українського суспільства. Переважна більшість вітчизняних дослідників цих проблем, як правило, використовує в якості теоретичної та методологічної бази своїх роздумів творчу спадщину представників філософії ХІХ-ХХ ст., оскільки в їх праці окреслені ті духовно-мотиваційні проблеми, які максимально наближені до реалій сучасності. Свого часу таку позицію поділяв і автор запропонованого Вашій увазі дослідження. Однак практика науково-методологічної та викладацької роботи засвідчила, що важливим доповненням до праць сучасних авторів є вчення представників давньогрецької філософії, доби Відродження та Нового часу про мотиви людської діяльності.

Розгляд вчень про мотиви людської активності представників античної філософії хотілося б розпочати цитатою одного з найвидатніших давньогрецьких філософів Геракліта Ефеського: “Людям не стало б краще, якби здійснились усі їх бажання”, яка наголошує, зокрема, на тому, що на основі задоволення вже наявних потреб виникають нові потреби або ж прагнення до повторення дій, які принесли насолоду [3, 66].

Розвинувши зазначену думку, античні кініки, насамперед Антісфен Афінський та Діоген Синопський, закликали надавати перевагу одвічним і незмінним законам природи та зумовленим ними життєвими потребами над штучно створеними суспільством і тому часто шкідливими для здоров'я традиціями, нормами і законами. Водночас вони вважали обмеження матеріальних потреб, зокрема відмову від розкошів і надмірних виснажуючих задоволень, основою правильного способу життя та досягнення гармонії між духом і тілом, а також між людиною, суспільством і Космосом.

Один з найвідоміших античних мислителів Платон у своїй “Державі” розробив теорію співвідношення та взаємодії первинних і вторинних людських потреб, відповідно до якої “кожне жадання власне спрямоване лише на те, що в кожному окремому випадку відповідає його природі. Бажання ж певної якості – це дещо привнесене” [9]. Цитований фрагмент дозволяє добре зрозуміти суть поглядів Платона щодо наявності одвічних і незмінних потреб, спільних для всіх представників людського роду, які, однак, зумовлюють лише виникнення найзагальніших, не диференційованих за об'єктом потягів. На основі цих первинних потреб під впливом конкретних обставин життєдіяльності людей формуються вторинні, конкретизовані за об'єктами, засобами і способами задоволення потреби, специфічні для кожного індивіда.

На відміну від свого вчителя й попередника Платона, який вважав можливим і необхідним докорінно змінити всю природу людини із метою